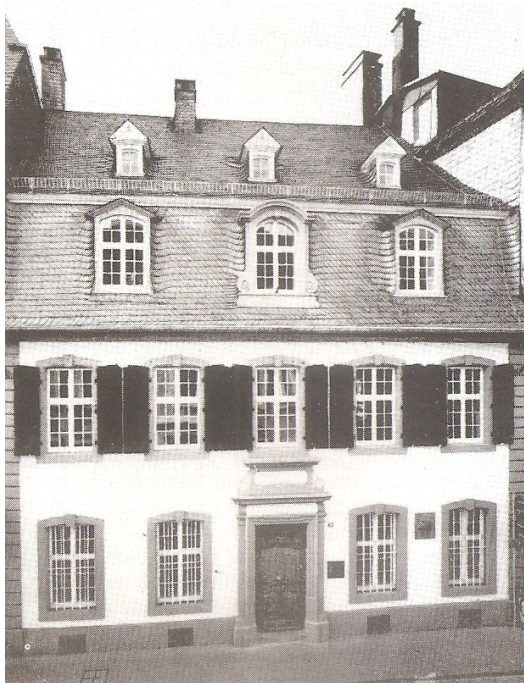

...Та като заговорихме за ролята на конкуренцията и пазара не е трудно да се прехвърлим към следващата част от разказа ми за Трир, тази свързана с родната къща с музей на един от най-известните хора в света, автора на „Капитала“ – бащата на комунизма, прочутият Карл Маркс. Точно той е казал в „Комунистическия манифест“, че никаква китайска стена не може да спре навлизането на по-конкурентните стоки и не може да устои на силите на пазара. Ако бяха го чели по-задълбочено марксистите от двадесети век нямаше да допуснат тази фатална грешка да въвеждат централизирана планова икономика с изкуствено ценообразуване. Няма как някакви измислени, назначени кой знае от кого комисии и комитети, да определят цените и кой какво ще произвежда, няма как шепа хора да изземат великата и всеобхватна ценова функция на пазара. Маркс е написал много за недъзите на капитализма и очевидно е бил прав за много неща, но забележете той не е написал нито ред за това как ще изглежда новото идеално общество. Тази задача той е оставил на бъдещите поколения. Приятелят му Енгелс, който е разбирал много от история и право, но твърде малко от икономика, се е опитал донякъде да запълни празнината след смъртта на великия учител. Той си е паднал малко социалист-утопист и затова на мястото на пазара с лека ръка е инсталирал в новото общество някаква утопична система за разпределение на богатата, в тон със съчиненията на Шарл Фурие и други подобни „братя утописти“. От това е последвала една голяма грешка при практическото приложение на марксизма, а именно, че държавата може да замени пазара, че е възможен изкуствен социалистически „пазар“ без конкуренция. Вместо конкуренция бе въведено „социалистическото съревнование“, но разликата между двете неща е огромна – при конкуренцията има самостоятелни и независими икономически субекти, които работят за печалба за себе си, но развивайки производителните сили всъщност допринасят и за благоденствието на останалите, на обществото. Пазарната конкуренция е безмилостна борба, която движи напред технологиите и дава шанс на по-добрия. Да конкуренцията е жестока, но нима и самата природа не е жестока? При социалистическото съревнование нещата са привидни, и печалбата е привидна и фалита е фалшив. Това е така, защото собственикът е един и същи – държавата, ето защо отговорността на мениджърите в „съревноваващите се“ предприятия е много малка, стимулите за въвеждане на нови технологии също са ограничени. Имало ли е изход от тази задънена улица? Възможен ли е бил тогава, възможен ли е и днес пазарен социализъм? Нека всеки сам си направи изводите.

Относно родната къща на Маркс в Трир. Забравих да спомена, че освен музей към нея имаше и научен изследователски център (*виж илюстрацията по-долу*). Издръжката и на музея и на центъра се осигуряваше от фондацията на ГСДП „Фридрих Еберт“. Оказваше се, че западногерманските социалдемократи тачат паметта на Маркс, въпреки, че не приемаха реализацията на марксизма в СССР, ГДР и другите социалистически страни. Какво бе обяснението за този парадокс? Мисля, че западногерманските социалдемократи продължават да уважават Маркс защото продължават да го чувстват за свой. Той е част от германската духовна мощ, от тази философска традиция, която включва Хегел, Кант, Фойербах, Фихте, докато Ленин за германските социалдемократи е нещо чуждо, нещо нежелано. Затова в повечето големи германски градове има улици и паметници свързани с Маркс, но няма нищо, напomniaщо за Ленин. Обратното пък, в Русия има улици и паметници на Ленин, но няма на Маркс. Такава е иронията на съдбата на марксизма-ленинизма.

Karl-Marx-Haus Trier

Öffnungszeiten:

Museum

November bis März: Di–So 10–13 und 15–18 Uhr,
Mo 15–18 Uhr

April bis Oktober: Di–So 10–18 Uhr,
Mo 13–18 Uhr

Studienzentrum

Mo–Fr 10–13 und 14–17 Uhr

Friedrich-Ebert-Stiftung Karl-Marx-Haus

Museum

Brückenstraße 10

Studienzentrum

Johannisstraße 28

5500 Trier · Telefon (0651) 43011

Copyright by Karl-Marx-Haus D-5500 Trier, Brückenstraße 10.
Design: HP Schall, BDG. Foto: Thomassin. Porträt Karl Marx:
Heinrich Scheu 1891. Druck: Neu GmbH, Trier.
Alle Rechte vorbehalten: Nachdruck – auch auszugsweise – nur mit
Genehmigung des Karl-Marx-Hauses. Printed in Germany 1986

Под впечатление на видяното в Трир и анализирайки различни публикации и политически прояви във ФРГ, свързани с марксизма, аз се захванах през 1990 г. да пиша материал не само за родната му къща, но и въобще за мястото на Карл Маркс в тогавашния обществен живот на Федералната република. Материалът остана недовършен. Ето какво бях успял да сътворя:

„Замислих този материал за Маркс още когато за първи път отидох в родния му град Трир. Трябва да призная, че там отидох по друг повод, за да се срещна със собственика на фирмата „Ромика“ и да напиша за сътрудничеството ѝ с нашето предприятие „Младост“. Но разбира се не можех да пропусна случая да посетя и родната къща на Маркс, която бях виждал по филмите и за която бях чел. Отидох в градското туристическо бюро, което е в самия център на града до „Порта Нигра“ – останка от римска крепостна стена на главния изход на някогашния древноримски град. В бюрото взех план на града и тръгнах да търся „Брюкенщрасе“ №10 – познатият адрес от телевизионния сериал „Младият Маркс“.

Самият Трир прилича много на други подобни градове по течението на реките Рейн-Майн-Мозел - тесни улички в централната стара част на града, двуетажни и

триетажни къщи от XVIII или XIX век, всичките прясно боядисани в свежи, приятни тонове и разбира се навсякъде всичко чисто като току що измито – и стъклата на прозорците, и витрините на магазините и даже тротоарите. Както в Кобленц, разположен там където Мозел се влива в Рейн, или в Бон и Кьолн, така и в Трир над къщите и над площадите, над хората и колите стърчат повелително забитите в небето островърхи покриви на готическите катедрали. Приказният свят на рицарите, нибелунгите, на Лорелай се е стаил в тъмните ъгли на средновековните сгради, в криптите, където в каменните ковчези се пазят останките на светци и кардинали. Тази част на Германия безспорно е твърдина на католицизма, чийто световноизвестен символ си остава Кьолнската катедрала.

И в Трир кръстовете са повече от гръмоотводите. Но раздвижения, непослушен барок прозира отвсякъде и като солна киселина разяжда средновековната схоластика за да покаже още веднъж че Трир все пак не е Кобленц или Кьолн, че тук духът се подчинява не само на категоричния императив на Кант, но и на един човешки, малко палав земен императив, чиято най-крайна оценка е римският израз „истината е във виното“, в случая навярно в местния искрящ „Ризлинг“.

Още като се пътува към Трир по аутобана окото ти се радва не само на красивите гледки по реката, но и на лозята по хълмовете. Редовете на лозите са прави, разстоянията между тях навсякъде еднакви и независимо какъв е наклонът на хълмовете, всички площи са изцяло обработени. Мозелското вино е бяло, малко сладнее. То е много пивко и сравнително евтино, за разлика например от тежките рейнски вина. Та това палаво вино и римският израз „in vino veritas“ са вълнували сърцата на гражданите на Трир и са карали да розовеят бузите им и преди двеста години, когато тук е живеел младият Маркс.

Виното се е пиело и се пие и днес в безброй кръчми и кръчмички из целия град. В Трир, както и въобще в Германия, кръчмите сами по себе си са важна институция. Те са произведение на изкуството, средище на обществения живот, може да се каже даже медицински учреждения, понеже лекуват душата. С изрисувани стени, със стъклописи, отрупани с всевъзможни сувенири и ловни доспехи, с една неподражаема атмосфера, напомняща за Фауст, те карат човек да повярва и в бога и в дявола и да очаква някъде от зад ъгъла внезапно да се появи като черен пудел самият Мефистофел и да предложи малка сделка - безкрайни плътски наслаждения срещу душата ти. В кръчмите на Трир господар е виното, а не бирата, както е например в Бавария и в повечето останали части на Германия. По това тук си личи френското влияние. То не се ограничава обаче само до виното. Френското влияние направо витае във въздуха, възбужда фантазията и променя манталитета на хората. Както барокът на бюргерските къщи омекотява жестоката симетрия на готиката, така и привнесеният френски духовен полъх омекотява строгите германски нрави. Преди двеста години, по времето на Маркс, френското влияние е имало и доста сериозно политическо отражение в тази част на Германия. Тук са били популярни пламенните идеи не само на Русо, но и на Робеспьер и девизът „Свобода, равенство, братство!“ се е допълвал от мечтата за великата нация на Марат и от смелият за времето си космополитизъм на Бабьоф.

Всъщност Трир никога не е бил напълно немски град. Не само неговото гранично положение го е правело космополитен. Тук и етническият състав на населението винаги е бил много пъстър и религиозните свободи по-големи и толерантността към чуждото по-смела, отколкото в сърцевината на Германия. И сега, когато се разхождаш из Трир, можеш да чуеш пъстра смес от езици, Градът е много посещаван от французи, от холандци и фламандци, въобще от хора, дошли от всички краища на планетата. Могат да се срещнат френски и американски войници, цели класове от немски и френски училища, безброй японци, снимащи всяка тухла наоколо. Тези хора идват в Трир заради готиката и заради барока, те обичат и пивкото мозелско вино и прекрасната долина на Мозел, но

има и нещо друго, което ги привлича, това е една скромна къща на улица „Брюкенщрасе“ №10, където на 5 май 1818 г. се е появил на бял свят Карл Маркс - третото дете на адвоката Хайнрих (покръстен евреин) и майката Хенриета от средно заможено бюргерско семейство.

Къщата е двуетажна, с допълнителен тавански етаж, построена е през 1727 г. в типичния за онова време бюргерски стил. Макар да е родна къща на Карл Маркс тя всъщност никога не е принадлежала на семейство Маркс. Била е наета от Хайнрих Маркс на 1 април 1818 г., месец и нещо преди да се роди Карл. Бебето Карл прекарва в тази къща само около година и половина, защото през октомври 1819 г. татко Хайнрих се напруга и купува собствен дом за семейството – едно още по-скромно жилище на ул. „Симеонщрасе“. Тук Маркс живее доста по-дълго, прекарва детските и ученическите си години, та чак до зрелостните изпити. Ето защо е малко несправедливо, че тази къща на „Симеонщрасе“, която е била всъщност истинската обител на семейство Маркс, днес е напълно забравена за сметка на къщата на „Брюкенщрасе“, но какво да се прави и при къщите, както и при хората, е важен единствено официалният им статус.

Преди да се превърне в музей родната къща на Карл Маркс на „Брюкенщрасе“ е преживяла много перипетии. Дълги години след като семейство Маркс се е било изнесло от там, никой не е проявявал какъвто и да е специален интерес към тази обикновена трирска къща. Чак през 1904 г. печатарят и запален социалдемократ, Фридрих Шнетер установява, че сградата на Брюкенщрасе“ № 10 всъщност не е една обикновена къща, а е родната къща на Карл Маркс, който вече широко се е тачел в Германия като един от основателите на германската социалдемократия. Шнетер направил това свое откритие съвсем случайно като попаднал на стара обява, свързана с къщата, поместена в местния вестник и споменаваща бащата на Маркс. Минават още цели 24 години, през които се събират доброволни пожертвования в специален фонд, и най-сетне на 13 април 1928 г. къщата е купена от акционерно дружество „Концентрацион“. Това е фирма, управляваща по онова време, цялата, доста значителна, собственост на Социалдемократическата партия на Германия. Трябва да се отбележи, че 1928 г. е специална година в историята на Ваймарската република. След изборите през м. май от власт пада дясно-центристкото правителство на един друг Маркс, райхсканцлера от Партията на центъра Вилхелм Маркс. Социалдемократите, които са били в опозиция до тогава, подобряват значително позициите си в Райхстага и отново получават шанса да управляват. В същото време увеличават парламентарните си мандати и комунистите, другата голяма марксистка партия в Германия. През 1928 г., в края на периода на икономическа стабилизация (1924-1928 г.), влиянието на социалдемократите в Германия е в зенита си. Възможно е било даже създаването на Червен фронт на левите сили, нещо, което малко по-късно се случва във Франция и в скандинавските държави, но социалдемократите предпочитат да съставят „голяма коалиция“, допускайки в управлението на страната отново да имат превъзходство десните партии. От този момент нататък противопоставянето между социалдемократи и комунисти крайно се изостря и това прави по-лесно засилването на хитлеристите. Впрочем на изборите през 1928 г. партията на Хитлер получава само 2,6 процента от гласовете и никой не ѝ обръща сериозно внимание. Но, както се казва, когато двама се карат – трети печели. На следващите избори през 1930 г. националсоциалистите вече получават цели 18,25 процента от гласовете и стават втора партия след социалдемократите. Историците са на мнение, че формирането през 1928 г. на неудачната коалиция на ГСДП с десните партии, е дало старт на възхода на Хитлер.

Междувременно новопродобитата от социалдемократите родна къща на Маркс е трябвало сериозно да се ремонтира и преустрои за да отвори врати като музей. През тези 110 години, между 1818 и 1928 г., тя е била използвана не само за живеене, но и като работилница и за търговски нужди. За преустройството ГСДП отпуска на трирския

архитект Густав Касел цели 200 хиляди райхсмарки. Реставрацията продължава няколко години. Предвидено било музеят да бъде тържествено открит на рождения ден на Карл Маркс – на 5 май 1931 г. Той е трябвало да се превърне в „Дом на работническото движение“, като съчетава функциите на музей с тези на международен изследователски център по марксизъм. Може би това е щяло да разведри обстановката в лагера на германските марксисти? Но на музея не му е било писано да заработи. Градските власти на Трир, където по това време социалдемократите продължават да са водеща сила, се изплашва да не провокира с откриването на новия марксистки център засилващите се местни нацисти и откриването на музея е отложено за „по-добри времена“. Такива обаче не настъпват скоро...

На 30 януари 1933 г. райхспрезидентът Паул фон Хинденбург решава да „умиротвори немския народ“ като повери пазенето на стадото не на кого да е, а на самия главатар на глутницата вълци и назначава за райхсканцлер Адолф Хитлер. В Берлин малко по-късно е подпален Райхстага. За пожара са обвинени комунистите, но покрай тях започват масово да арестуват и социалдемократите. Нацистите не са си правили труда да навлиза навътре в разновидностите на марксизма, просто са решили, че трябва да свършат веднъж и завинаги с всичко марксистко. В Трир като повод за началото на антимарксистките погроми се използва едно мирно събрание на социалдемократите в родната къща на Маркс, проведено на 3 март 1933 г. То е обявено от местните нацисти за „недопустима провокация“ и шурмоваците окупират сградата. Документите, книгите, даже покъщнината, която е напомняла за семейство Маркс, всичко е изгорено. На основата на Закона за конфискацията на собствеността на противонародните и противодържавните институции, родната къща на Карл Маркс е конфискувана и превърната в редакция с печатница на местния хитлеристки вестник „Националблат“. Така, че откриването на къщата-музей се отлага чак за след края на Втората световна война. Най-сетне това става факт на 5 май 1947 г., а от 1968 г. къщата-музей и научният център към нея, са неразделна част от фондация „Фридрих Еберт“.

В началото на лятото на 1989 г. написах писмо в научния център към къщата-музей, с което молах за повече информация относно неговата дейност. Получих обширен отговор на 2 юли, подписан от Хериберт Ламберт, водещ специалист в центъра. Той пишеше, че техният институт в момента е в много оживени научни контакти с Институтите за Марксизъм-Ленинизъм в Източен Берлин и в Москва във връзка с новото издание на пълните събрани съчинения на Маркс и Енгелс. В ход е обмен на ценни ръкописи, снимки, писма и други документи, както и взаимно предоставяне на достъп до архиви, активен обмен на визити на специалисти. Представители на научния център в Трир са канени на заседания на редколегията в Източен Берлин и в Москва, участват в обсъждания и конференции, посветени на отделни токове от изданието.

Подобни оживени контакти центърът в Трир поддържа и с институти, изучаващи Маркс и Енгелс в други източноевропейски страни. Например през 1983 г. Институтът за превод и издаване на трудовете на Маркс и Енгелс, намиращ се в Пекин, е организиран двумесечна изложба в залите на центъра в Трир под надслов „Разпространение на трудовете на Маркс и Енгелс в Китай“. Що се отнася до връзките с България, то центърът поддържа добри контакти с Института за история на БКП при ЦК на БКП, с университетската библиотека на Софийския университет „Климент Охридски“, Историческия институт на БАН, Висшия институт за народно стопанство във Варна. Осъществява се взаимно полезен обмен на периодика и монографии, свързани с Маркс, Енгелс и тяхното учение. Във връзка с международния конгрес за сто годишнината от смъртта на Маркс, организиран от Фондация „Фридрих Еберт“, в Трир са гостували проф. д-р Никола Аврејски и д-р Дамянова от Института за история на БКП.

Министърът на външните работи на България Петър Младенов също е посетил къщата-музей и научния център към нея.

По-късно разговарях лично с г-н Ламберт. Това стана в сградата на научния център на ул. „Йоханисщрасе“ № 28, в непосредствена близост до родната къща на Маркс. Помолих го да ми разкаже още нещо за дейността на центъра. Оказа се, че той съществува от 1981 г. Хората там се занимават основно с две неща – издирват, събират и съхраняват оригинали на произведенията на Маркс и Енгелс, други печатни произведения и документи, свързани с техния живот и дейност. На базата на тези артефакти се подготвят публикации за жизнения и творческия път на тези двама велики немци. Вторият вид дейност е поддържане на широка мрежа от международни връзки и наблюдение на съвременното разпространение на марксизма по света. Ето някои данни относно това второ направление в дейността на центъра: на конгреса през 1983 г. във връзка със 100 годишнината от смъртта на Маркс, който е бил под надслов „Карл Маркс в Африка, Азия и Латинска Америка“, в Трир са пристигнали представители на над 100 марксистки организации от всички континенти. От разказаното ставаше ясно, че макар в отношенията между Бон и столиците на социалистическите държави в идеологическо отношение да лъхаше смразяващ хлад, което бе нормално за „студената война“, то в отношенията на този център с цяла дузина научни звена по марксизъм-ленинизъм в СССР, Чехословакия, Полша, България, в други източноевропейски страни и даже в КНР и Куба, цареше една съвсем топла атмосфера на колегиалност и сътрудничество. В Трир наистина знаеха много за марксистите по света и се стремяха да научат още повече. Относно проникването на марксизма в България от г-н Ламберт научих например, че в къщата-музей в Трир имат писмо на Фридрих Енгелс до социалдемократи в Севлиево от 9 юни 1983 г. както и групова снимка на участници в марксистки кръжок в Сливен от 1898 г., както и факсимиле от първия брой на издаваното през 80-те години на XIX в. в Севлиево списание „Социалдемократ“.

В края на лятото на 1989 г. мастити западни идеолози и политици се захванаха с едно позабравено занятие – да погребват марксизма. Този път – окончателно! Ще спомена само най-впечатляващите изяви в това отношение. На 4 и 11 август авторитетният седмичник „Ди Цайт“ помести в два броя обширен материал не от кой да е а от самия лорд Дарендорф. Пълното му име е Ралф Густав барон Дарендорф. Той е известен с това, че още през 50-те години на XX век заяви за края на марксизма и за неминуемият възход на западната демокрация, която залага на интеграцията и консенсуса. Сега Дарендорф отива още по-далеч, като заявява, че марксизмът вече е мъртъв, че напълно и завинаги е загубил своето влияние. Обосновката – кризата настъпила в източноевропейските социалистически страни. Прочетох внимателно обширния материал, заемащ цели две страници в два поредни броя на вестника и за съжаление не открих нищо оригинално. Повтаряха се до болка познатите клишета, свързани с недостатъците на централизираното планиране, бюрокрацията, потискането на инициативата в социалистическите страни. Но защо кризата на сегашния източноевропейски модел на марксизъм означава въобще край на марксизма не ставаше ясно. Това е все едно през 16-век някой да обяви, че кризата на римокатолическия модел на организация на християнската църква означава край на християнството.

Като стана дума за християнството не може да не се спомене и за другия виден пророк, който оповести края на марксизма, небезизвестният във Федералната република д-р Норберт Блум. „Маркс е мъртъв, Христос е жив!“ – каза той просто и ясно при посещението си във Варшава. Той изрече това заклинание пред десетки камери и под залп от фотографски светкавици непосредствено след католическа меса, в която участва заедно с вождя на „Солидарност“ Лех Валенса. „Маркс е мъртъв, Христос е жив!“ – каза д-р Блум и баста! Досега не съм прочел някой да оспори това негово твърдение.

Причините може да са две. Или всички са съгласни с него или сериозните хора разбират, че е под достойнството им да спорят с такава особа като Норберт Блюм. Кой е всъщност доктор Блюм? Може би той е някакъв гений, публикувал десетки философски трудове, човек от ранга на Маркс, Хегел, Ницше?

В „Народния наръчник 1988 г.“ за състава на Федералното правителство за Норберт Блюм се казва, че е роден през 1935 г. в град Рюселхайм край Франкфурт на Майн, женен е, има три деца. В юношеските си години е бил скаут, завършил е народно училище. След това е работил като чирак-шлосер, по-късно се издига до майстор-шлосер. Проявява пролетарски характер и продължава образованието си във вечерна гимназия. След като, макар и с известно закъснение, взима диплома за средно образование, успява, благодарение на скаутската си дейност, да получи стипендия и даже да следва в университета в Бон. В биографията му пише, че в течение на 6 години е изучавал философия, германистика, история, теология (малко по-дълго от нормалното следване, да се надяваме, че не е защото са го късали често на изпитите). Накрая завършва и о чудо – получава отново стипендия и вече е докторант. Накрая става даже доктор по философия, сякаш за да докаже тезата, че от всеки шлосер може да стане философ, стига да попадне при добри другари. Въпреки дипломите си в Бон Блюм бе обаче често обект на шеги от страна на медиите заради „бисерите“, които ръсеше по телевизията и в пресата. На него принадлежат, например, следните „крилати фрази“: „Ако смисълът на живота се състоеше в работата, то тогава излиза, че инвалидите, възрастните и децата няма за какво да живеят“ или „Това, което се консумира не може да се инвестира, консумация без инвестиция е чиста загуба“. Съдете сами за коефициента на интелигентност на доктора по философия.

Въпреки скромните си интелектуални изяви д-р Блюм обаче е много ценен кадър в партията си – Християндемократическия съюз. Причините са две – първата е, че като човек, произлязъл от народа, Блюм осигурява на ХДС социално алиби, особено когато трябва да се водят спорове със социалдемократите. Втората причина е трудолюбието на Блюм. Не може да се отрече, че този човек се старее, както се казва, влага всичко от себе си за да компенсира недостига на възможности и като цяло се представя добре пред електората.

За илюстрация на казаното ще разкажа личните си впечатления от един епизод с участието на д-р Блюм, който наблюдавах в парка „Райнауе“ между Бон и Бад Годесберг. Беше 3 септември 1989 г., покрай Рейн бяха разпънати разноцветни палатки на различни партии и организации, на отделни провинциални правителства и на важни федерални министерства и ведомства. Отбелязваше се деня на приемането на Основния закон на ФРГ, т.е. на западногерманската конституция. За беда през целия ден валеше ситен есенен дъжд, проникващ чак до костите. В парка беше неописуема кал, но ентузиастите, дошли да видят зрелището все пак имаше. Те се криеха под чадърите и притичваха от шатра на шатра. Когато аз отидох да видя мероприятиято беше надвечер и в парка бе не само мокро, кално, но и доста студено. В шатрите имаше само по няколко дежурни смелчаци за да раздават на оскъдните зяпачи пропагандна литература, като привличаха семействата с малки деца най-вече с балоните, оцветени в цветовете на отделните партии. Една от палатките беше особено силно осветена и на там се отправяха повече хора. Реших да видя какво привлича вниманието на публиката. Оказа се, че това е палатката на Съюза на прокудените, организация добре позната във ФРГ, но непозната за хората извън Федералната република. Официално във ФРГ Съюзът на прокудените е признат като представител на „прокудените от родината“ немци от Померания и Силезия в Полша, Судет в Чехословакия (*б.а – сега Чехия*), Източна Прусия в СССР (*б.а. сега Калининградска област в Руската федерация*) и т.н. Та в палатката на Съюза на прокудените седеше народният човек Норберт Блюм и раздаваше автографи, страшно

прилежно, въпреки дъжда и настъпващия мрак и студ. Беше по костюм и явно му беше студено, но се усмихваше на всички и упорито си вършеше работата. Усмихна се и на мен, когато му дадох да подпише една от брошурите, натрупани на масата в палатката.

Защо г-н Блюм бе именно в палатката на „прокудените“ и то точно на 3 септември 1989 г.? Поради две причини – заради станалата отново актуална тема за преселниците, но този път за преселниците, или по-точно за бежанците от ГДР, и втората – поради приближаващите избори за Бундестаг. Християндемократите се стремяха да използват потока от граждани на ГДР, прииждащи във Федералната република по най-различни маршрути, за да ударят не само по Източен Берлин, но и по своите вътрешни съперници – социалдемократите. Тезата беше, че провалът на ГДР е и провал на марксистите и тъй като социалдемократите също са марксисти, то те значи също са от губещите. Така че „Маркс е мъртъв, Христос е жив!“ работеше като лозунг не само във външнополитически план срещу остатъците на социалистическата система, но и във вътрешнополитически план, срещу левите партии и това личеше и от брошурата за „прокудените“, с подписа на Блюм. Никой обаче не задаваше простия въпрос защо шведите не бягат от Швеция или датчаните от Дания, след като в тези две скандинавски страни десетилетия наред управляват социалдемократи, които също като ГСДП са свързани с Маркс в своята история? Познат прием – кризата на социализма в Източна Европа се представяше като криза на социализма въобще.

Ето и още няколко факта по темата. Наскоро прочетох в излизания в Бон в „Генерал-Анцайгер“, че на търг за ръкописи е било предложено писмо на Карл Маркс с начална цена от 60 000 марки и при наддаването се е стигнало до крайна цена от 280 000 марки! Това е за едно писмо на Маркс. За сравнение ще отбележа, че апартамента, в който живея под наем на ул. „Кьонигщрасе“ в Бон е горе долу с такава цена. Не вярвам този, който е купил писмото да е бил луд, обратното, навярно е добър инвеститор и се надява в бъдеще да получи за него още повече пари.

Друго съобщение, пак в „Генерал-Анцайгер“ от Еберхард Гокел от бонския Дом на изкуствата (кюнстлерхаус). Той съобщава, че след продължителни търсения му се е отдало да установи двете квартири, където Карл Маркс е живял в Бон, първият път, когато е следвал два семестъра в бонския университет (1835 г.) и втория път, когато започва работа в кьолнския вестник „Райнише цайтунг“. Сегашните адреси на тези две квартири са: „Йозефщрасе“ №31 и „Щокенщрасе“ №12. Във връзка с 2000 годишния юбилей на град Бон Домът на изкуствата е изработил паметна плоча, която да бъде поставена на „Щокенщрасе“ №12. На плочата е отбелязано времето, когато Маркс е живял там, и има барелеф с образа на младия Маркс (*б.а. – паметната плоча си е на мястото и досега*).

Но това са само външни белези, които говорят, че Маркс е жив и даже, че го почитат в страната, където се е родил и е прекарал младежките си години. Има обаче много по-важни симптоми за актуалността на Маркс въпреки кризата на марксизма в Източна Европа. Ще започна от големите чествания по случай 200 годишнината от френската революция. Те обхванаха не само Франция, но и цяла Западна Европа, особено тази част от Германия, която граничи с Франция. Много статии се изписаха по повод на революцията в западногерманските вестници и списания, безчет телевизионни предавания и репортажи бяха посветени на това важно събитие. Запомнил съм едно предаване по обществената телевизия „ЦДФ“. Коментаторът, минат не минат две-три минути, споменаваше името на Карл Маркс. Това правеше и когато говореше за трите съсловия във френското общество, и когато описваше възхода и падението на якобинците, и когато разказваше за революционните войни. И в това нямаше нищо чудно. До Маркс историята е била низ от сватби на короновани величия, безсмислени войни и също толкова безсмислени договори за подялба на територии. Но механизмът

на движението на историята е липсвал. Трябваше да се появят думите „битието определя съзнанието“, да се каже, че индивидуалното съзнание е съвкупност и пресечна точка на обществените отношения, че никакви оръжия на критиката не могат да заменят критиката на оръжията за да започнат историците най-сетне да се ориентират като с компас в лабиринта от събития.

Продължавам с примерите. Д-р Улрих Именга (Ulrich Immenga) не е случаен човек, носител е на Федералния кръст за заслуги – най-високият орден във ФРГ, професор е по право и автор на един куп трудове, посветени на конкуренцията и на борбата с монополите. В един от най-реномираните западногермански университети, този в Гьотинген, той преподава търговско и гражданско право. Проф. Именга, както и подобава на професор от Гьотинген, е човек с утвърдени възгледи. През 1979 г. той бе избран за член на Антимонополната комисия на ФРГ. Това е институцията, която трябва да е независима от правителството и да дава препоръки на министъра на икономиката относно предстоящи сливания на големи фирми, затова дали има опасност сливането да доведе до възникване на монополно образование и по този начин да застраши пазарната конкуренция. Благодарение на своите заслуги през 1986 г. проф. Именга бе повишен и стана председател на споменатата комисия.

Точно по това време започна да се мъти най-голямата в историята на ФРГ „слонска сватба“ – така наричат сливанията между водещите концерни. Гигантът „Даймлер Бенц“ се беше накарал да погълне друг водещ машиностроителен концерн, големият производител на военна техника „Месершмит-Бьолков-Блюм“. Работата беше почти „опечена“. Борсите тръпнеха в очакване. Службата по картелите бе дала своята благословия и оставаше министърът на икономиката Хелмут Хаусман, който между впрочем твърдо защитаваше сделката, да подпише съответния документ. Само, че за това оставаше една последна подробност - мнението на Антимонополната комисия, оглавявана от проф. Именга. Комисията заяви, че ще даде на министъра своя доклад през м. август 1989 г. и изтъкна някои предварителни резерви по сделката. Тогава започна масирана обработка на общественото мнение в полза на сливането. Журналист от либералното списание „Дер Щпигел“ взе интервю от проф. Именга и използва този факт за да подложи на критика „несговорчивостта“ на професора, поставяща под въпрос не какво да е, а „германската отбранителна способност“! Професорът обаче не остана длъжен и направи на пух и прах цялата защита на „слонската сватба“. Той аргументирано разкри отрицателните последици, които ще има за германската икономика едно подобно сливане на водещи концерни. Отиде и по-нататък като отбеляза, че от подобна концентрация на сила в ръцете на един концерн ще пострада не само пазарът, но и цялостният обществен климат във Федералната република. Забележителна е реакцията на „Шпигел“, те не намират с какво да отговорят на аргументите, освен с обвинението, че Именга е...марксист. „Вие описвате тенденцията към все по-голяма концентрация също както Карл Маркс, който казва, че тя води към саморазрушаване на капитализма и към обобществяване на собствеността!“ – е критиката, отправена към Именга. Поразителен факт – излезе, че не само проф. Именга, за него това е понятно, но и журналистът от „Дер Шпигел“, бяха напълно наясно с това, което е написал Маркс по повод на централизацията и концентрацията на капитала като обективен закон при капитализма. Възниква въпросът, къде журналистът от „Шпигел“ бе получил тази подготовка относно марксизма, дали пък не бе слушал курс лекции по търговско право в Гьотинген?

Що се отнася до „слонската сватба“ между „Даймлер-Бенц“ и „Месершмит-Бьолков-Блюм“, то проф. Именга не успя да попречи. Тя се състоя въпреки отрицателното становище на Антимонополната комисия. Всичко стана мирно и тихо, като сред джентълмени. Натрапчиво любопитната западногерманска преса в този случай се направи на „ни лук ял, ни лук мирисал“. Времето за приключване на аферата бе

избрано много удачно – м. септември 1989 г., когато се разрастваше проблемът около бежанците от ГДР. Почти незабелязано и без коментари в медиите, остана и съобщението, че проф. Именга си е подал оставката от поста председател на Антимонополната комисия.

И още един пример – спорът между Зуси Мьобек (Susi Möbbeck) и Оскар Лафонтен относно въвеждането във ФРГ на 35-часова работна седмица. Зуси Мьобек е председателка на организацията „Млад социалист“. Тя е на двадесет и четири години. Ръководи от една година този младежки резерв на социалдемократите. Наричат ги „Юзос“. Оскар Лафонтен е зам. председател на ГСДП. През април 1989 г. в град Оснабрюк се проведе конгрес на „Младите социалисти“. Както винаги на такива конгреси, така и сега, бе предвидено голяма реч да произнесе някой от най-изтъкнатите социалдемократически водачи. В Оснабрюк това трябваше да стори най-младият и най-харизматичният, носителят на надеждата в ГСДП, бъдещият кандидат за канцлер, председателят на комисията на партията за изработване на новата програма, разбира се – Оскар Лафонтен. Така, че дискусиата се очертаваше да е интересна – от едната страна пламенната и непокорна Зуси, от другата – любимецът на партията Оскар.

Лафонтен говори дълго и страстно. Когато свърши имаше овации, но се чуха и дюдюкания, тропания, признаци за недоволство. По-късно, когато се приемаха резолюциите на конгреса стана ясно, че връх е взел не зам. председателят на партията, а т. нар. марксистка група в Юзос начело с младата Зуси Мьобек. Обичаният и уважаван от всички Оскар Лафонтен бе срещнал отпор именно по главния спорен въпрос за прехода към 35-часова работна седмица. Тезата на Лафонтен бе, че исканото от профсъюзите съкращаване на работната седмица може да стане само с едновременно съкращаване на работната заплата иначе ще настъпи увеличение на безработицата. Лафонтен обясняваше своята теза по следния начин: ако се намали рязко работното време при запазване на трудовите доходи, то работодателите ще предпочетат да внесат в производството повече машини, вместо да назначат нови работници, в същото време поради порасналите издръжки на производството ще падне международната конкурентоспособност на германските изделия и резултатът в крайна сметка ще е съкращаване на производството и увеличаване на безработицата. Работодателите няма да загубят от това особено, тъй като ще пренесат производството в страни с по-ниски трудови разходи за да запазят капиталовата си рентабилност.

Любопитното е, че макар Лафонтен да отричаше своята принадлежност към марксисткото крило в ГСДП, на практика той използваше в анализите си доста марксистки категории и тези. Но Зуси Мьобек не му стана длъжна. Тя отговори на Оскар, че съгласно статистиката във Федералната република от началото на 80-те години се наблюдава безпрецедентен ръст на производителността на труда, т.е. един час труд на един работник създава все повече добавена стойност. Въпросът е обаче в разпределянето на тази добавена стойност. Статистиката сочеше, че за периода 1983-1989 г. средният темп на увеличение на трудовите доходи е бил около 3,5 процента годишно, докато средният темп на увеличение на капиталовите доходи (дивидентите) – 9,5 процента годишно! При това положение капиталистите едва ли ще се откажат от своите инвестиции във ФРГ зарад високата производителност на труда там, но ще им се наложи да отстъпят част от дивидента си на работниците. Въпросът е дали това трябва да стане чрез увеличение на заплатите или чрез намаление на продължителността на работната седмица. Профсъюзите и Мьобек считаха, че преминаването към 35 вместо 40 часова работна седмица е по-добрият вариант, тъй като ще бъдат създадени нови работни места. Железни аргументи и пак основаващи се на марксистката теория за добавената стойност

В края на краищата Оскар Лафонтен промени своето отношение към продължителността на работната седмица. Той направи това най-вече за да си няма

неприятности с профсъюзите. В новата Берлинска програма на ГСДП, която бе изработена под ръководството на Лафонтен и приета от конгреса на партията през м. декември 1989 г., по спорния въпрос за продължителността на работната седмица се казваше, че „социалдемократите настояват за по-активни действия на държавата за намаляване на безработицата и за съкращаване на работната седмица“. Победата бе за Зуси!“

Това бе текстът, който бях подготвил през есента на 1990 г. и който за съжаление остана непубликуван. Времената бяха напрегнати, не бе време за писане на обширни анализи и този материал си остана недовършен. Какво бих могъл сега да добавя? Проф. Улрих Именга така и не получи повече никаква високопоставена държавна длъжност, Хелмут Хаусман остана министър на икономиката до 1991 г. след това се отдаде на академична кариера, като печелеше добри пари като консултант на големи фирми. Запази политическите си позиции, макар и без непосредствено участие в управлението на страната. На изборите за Европейски парламент през 1999 г. бе определен за водещ кандидат на Партията на свободните демократи. На Зуси Мьобек не й провървя. За разлика например от нейния колега Герхард Шрьодер, който също бе начело на Юзос, а след това стана председател на ГСДП и канцлер, то Зуси стигна само до скромния пост на държавен секретар в Министерството на труда, социалните въпроси и интеграцията в провинциалното правителство на една от най-незначителните провинции на ФРГ – източногерманската Саксония-Анхалт. Що се отнася до надеждата на ГСДП Оскар Лафонтен, то за него вече бе написано достатъчно. Нито на него, нито на Зуси Мьобек, нито на проф. Именга очевидно не им помогнаха особено блестящите аналитични способности и доброто познаване на логиката на икономическите взаимоотношения. Очевидно по-важни за успешна кариера се оказаха лоялността и конформизма, както показва дългата министерска кариера на д-р Блюм.

Но историята не спря, събитията продължават да ни изненадват. На 13 септември 2019 г. берлинският ежедневник „Дер Тагесшпигел“ помести материал със заглавие „Юзос искат да се върне комунизмът“. Младите социалисти от берлинския район Стеглиц-Целендорф са подготвили проекторезолюция за конгреса на Юзос в която се настоява за „обобществяване на най-важните отрасли на производство и радикално демократизиране на икономиката и обществото чак до създаването на изборни съвети, които да управляват предприятията и местните структури“. Вестникът заключава, че берлинските Юзос очевидно са много добре подготвени по отношение на марксизма. Във всички случаи са по-добре подготвени от техните родители от времето, когато начело на Юзос бе Зуси Мьобек.